

EGY VÁLLALKOZÓ ORVOS TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA

DÖRNYEI SÁNDOR

Édesem, csodálkozol, tudom, hogy a nyári szezon közepén Pestről írok Néked ... Bizony lehet is ezen csodálkozni, hisz tudod, hogy több mint tíz év óta Biarritzban nyaralok és nem tudtam .. elképzelni, hogy bárminő ok következtében változást szenvedjen ez az életprogramom. És most megtörtént... íme a titok: Pár héttel ezelőtt .. a Svábhegyen ünnepélyes keretek között avatták fel Magyarország legszebb fekvésű, legmodernebb berendezésű szanatóriumát: a „Svábhegyi Gyógyotthont” – írta „Svábhegyi level”-ében Vay Gizella grófnő a felső tízezer lapjának 1927-ben.¹

A társasági élet szenzációjának számító svábhegyi szanatórium-megnyitás egy nagyívű pálya csúcsát, húszévi küzdelem betetőzését jelentette. A sikerhez vezető út, majd a bukás sok tanulsággal szolgál ma is.

A Svábhegyi Szanatóriumot építő *Jakab László* a Körös völgyében fekvő kis bihari faluban, Révben született 1875. dec. 18-án. Apja falusi kocsmáros volt. A hét Jakab-gyerek közül kettő emelkedett ki: László, az orvos és 11 évvel idősebb bátyja, *Dezső*, az építész. Ők ketten – részben egymást segítve – házitanítókodásból, vizsgaelőkészítésből biztosították tanulásukhoz a szükséges pénzt. *Jakab László* 1898-ben szerezte meg az orvosi diplomát a pesti egyetemen, s először *Korányi Frigyes* klinikáján dolgozott. 1903-ban *Herczel Manó* fasori szanatóriumába került, ahol a vízgyógyászatot vezette.² Feltehetően ekkor ötlött fel benne a gondolat, hogy önálló magángyógyintézetet létesít – méghozzá a környéken.

A múlt század végén és a jelen század elején egymás után nyíltak Budapesten és vidéken a szanatóriumok, amelyek a módosabb polgárság számára lehetővé tették, hogy olyan esetekben, amikor az otthoni gyógykezelés már nem volt megfelelő, ne kelljen a közkórházakat igénybe venniök, hanem sokkal kényelmesebb körülmények között – akár választott – orvosi kezelést és gondos ápolást kapjanak. *Jakab László* felismerte a vállalkozásban rejlő lehetőségeket, s a már meglévő szanatóriumokkal versenyképes intézményt létesített. A Városliget közelében, az akkor Nagy János (ma Benczur) utcában, 1909 augusztusában nyitotta meg a Liget Szanatóriumot. Az akkor igen korszerű, 6 szintes épületet testvére, *Jakab Dezső* tervezte úgy, hogy a betegszobák mind az utcára nyíltak, s valamennyihez erkély is tartozott. A bennfekvő betegek számára 40 ágy állt rendelkezésre. A belső berendezés a szálloda kényelmét igyekezett a kórház igényeivel egyesíteni.³

Jakab László nemcsak jólképzett orvos, hanem a korszellemhez igazodó üzletember is volt. Még meg sem nyílt a szanatórium, a legolvasottabb képeslapokban (*A Hét, Magyar*

¹ *Társaság* 1927. júl. 17.

² Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái*. XV. köt. Bp. 1993. 480-482. has.

³ *Ország-Világ* 1910. 129-130.

Szalon, Ország-Világ, Új Idők) terjedelmes, képekkel is illusztrált beszámolókat jelentetett meg, hogy a közönség figyelmét felhívja az új gyógyintézetre. De a reklámozásban ezen is túlmént, s az ország különböző városaiban (Debrecen, Kassa, de Túrkeve, Mór vagy Tokaj is) a helyi újságokban közölt azonos szövegű, érdeklődést keltő ismertetést. Ezek közül érdemes kiemelni a Zomborban megjelenő *Bácska* című lapot, mert az a nyilván készen megkapott közleményt „Megyei földink szanatóriuma Budapesten” címmel adta közre, kiemelve az óbecsei járási orvos, *Milkó Ignác* fiának, *Milkó Vilmosnak* a szanatóriumában játszott központi szerepét.⁴

A vállalkozás jól indult, a betegforgalom megfelelt a várakozásnak: 1909 utolsó harmadában még csak 124 beteg ellátását végezték, a betegszám a következő években jelentősen emelkedett: 1910-ben, az első teljes évben 596-ra, 1911-ben pedig 699-re. A pénzügyi mérleg is kedvezően alakult, 1910-ben még csak 33.274, 1913-ben viszont már 79.761 korona volt a nyereség, ami a karbantartáson kívül a fokozatos fejlesztést is lehetővé tette.⁵

Jakab olyan profilt alakított ki szanatóriuma számára, amely a fennálló főleg ideggyógyászati, sebészeti és vízgyógyászati intézmények mellett ellátatlanul maradó területet igyekezett meghódítani. A belgyógyászati, főleg emésztőrendszeri és anyagcserebetegség akkoriban igen jelentős számban keresték fel az ilyen betegek kezelésére szakosodott külföldi, elsősorban Bécs környéki intézeteket. Ezeknek az itthoni ellátására gondolhatott Jakab. A Liget Szanatórium közel negyedszázadon át a főváros legjobban felszerelt diétás és diagnosztikai szanatóriumának számított. Ez indokolta a diétás konyha rendkívüli gondtal történt felszerelését. A diagnosztikában pedig kémiai, bakteriológiai és röntgenlaboratórium biztosította a korszerű munkát. Jakab természetesen nem feledkezett meg az egyéb terápiás eljárásoknak megfelelő berendezésekről sem. A vízgyógyászat terén oxigén-, szén-savas és különféle villamos fürdők álltak rendelkezésre. Az elektroterápia terén galván- és farád-árammal működő gépeket, Schnee-féle négyrekeszes fürdőt, Bergonié-féle soványító gépet, Franklin-készüléket, kvarclámpákat, elektromágneses és diatermiás készülékeket is alkalmaztak az ismertetők szerint. 1910 májusában reichenhalli mintára külön inhalatóriumot is berendeztek.⁶

Jakab László 1904-ben vette feleségül *Rácz Hannát*, aki ugyancsak orvos volt. A hazai sajtóban igen sokat írtak az első hazai orvosházaspárról.⁷ Kettejükben tehát adva volt a szanatórium orvosgárdájának a magva. A fizioterápiás osztály vezetője *Arányi Zsigmond* volt, akiről érdemes tudni, hogy ebben az időben orvosa volt a század eleji politikai élet két egymással ellentétes oldalán álló személyiségének, *Kossuth Ferencnek* és *Fejérváry Géza* bárónak. Az ortopédiai osztály élén állt a már említett *Milkó Vilmos*. Mellettük alorvosként működött kezdetben *Lukács Pál* és *Tausz Géza*. 1911 és 1915 között (katonai behívásáig) osztályos orvosként működött *Gonda Viktor*, aki később egyetemi tanár lett Chicagóban.

A Liget Szanatóriumban természetesen – a többi ilyen intézményhez hasonlóan – nemcsak az állandó orvosgárda gyógyíthatott, hanem a beteg kívánságára az általa választott specialisták járhattak be konzíliumra vagy kezelésre. Erre példa lehet, hogy 1911 májusá-

⁴ *Bácska* 1909. okt. 29.

⁵ *Nagy magyar compass*. II. r. XXXVII-XL. évf. Bp. 1910-1913.

⁶ *Magyar Szalon* 1910. máj.

⁷ *Pl. Nagyváradi Napló* 1904. jan. 1.

ban – a vidéki sajtóreklám hatását is igazolva – *Roth Ferenc* nagykarolyi törvényszéki elnököt a család felhozta a Liget Szanatóriumba. Itt *Benedict Henrik* és *Tauszk Ferenc* kezelte, a szükségessé váló műtétet pedig *Hüllt Hümér* végezte.⁸

A Liget Szanatórium kivívott tekintélyét mutatja, hogy 1919. január közepén ide szállították be a nagybeteg *Ady Endrét*, aki azután 1919. jan. 27-én e gyógyintézet falai közt halt meg. Erről egyébként *Szállási Árpád* és *Vértes László* több közleményben is megemlékezett.⁹ Érdekes viszont, hogy 15 évvel később, 1934 januárjában a szomszédos Park Szanatóriumban halt meg *Léda* asszony. 1938-ban pedig ott műtötték *Babits Mihályt*. Ugyancsak jellemző adalék a Liget Szanatórium szerepéhez, hogy az 1919-i forradalmi időkben itt kerestt menedéket néhány vezető polgári politikus, pl. *Wekerle Sándor*.

Jakab László a Liget Szanatórium sikerét felhasználva 1911-ben egy szomszédos telken felépíttette második szanatóriumát, a Park Szanatóriumot. Ezt az épületet ismét Jakab Dezső tervezte (ezúttal gyakori társával, *Komor Marcellel*). Az épület a II. világháború során annyira megsérült, hogy újjáépítés helyett lebontották, s helyén emelték a *Szakszervezetek Országos Tanácsa* székházát, ezért érdemes pár szóval ismertetni az egykori épületet.¹⁰ A kivitel ismét igen választékos volt. Az utcáról belépve magyaros mintájú, színes hall fogadta a látogatót. Innen pompás pálmák között, keleti szőnyegekkel borított márványlépcső vezetett az emeletre, ahol a földszintihez hasonló hallba lehetett jutni. Itt voltak a betegszobák. Az egész épületben az akkor még távolról sem természetes módon központi fűtés, állandó hideg-meleg víz, telefon biztosította a kényelmet. A III. emeleten voltak a műtők: négy korszerűen berendezett terem állt a sebészek rendelkezésére. Ezekhez csatlakozott az urológiai rendelő, majd a fülészeti, a gégészeti, a kozmetikai rendelő, a röntgen- és kémiai laboratórium helységei. Az épülethez gondozott kert tartozott.

A két gyógyintézet feladatkörét Jakab László úgy határolta el, hogy a Liget főként bel- és idegyógyászati betegekkel, vízyógyászattal és fizioterápiával foglalkozott, a Parkban pedig sebészeti, urológiai, majd szülészeti osztály működött. A sebészet vezetője (1920-ig) a Ligetből átkerülő kiváló sebész, *Milkó Vilmos*, az urológiáé pedig *Lakatos Viktor* lett. A röntgen laboratóriumot *Révész Vidor* vezette. A Liget Szanatórium 40 ágával szemben a Park 58 szobában 68 beteget tudott fogadni. A betegforgalom emelkedett: az 1913. évi 1710-ről 1918-ra 2251-re nőtt. A két szanatórium ágyszáma később együttesen 120 volt, s a betegforgalom a háború utáni visszaesést követően 1927-ben elérte a 2600-at. Mindkét mutatót tekintve a Pajor Szanatóriummal együtt a főváros legjelentősebb magángyógyintézetei voltak.¹¹

Jakab László azonban még ennyivel sem elégedett meg, hanem 1917-ben újabb telket vásárolt az Aréna út és a Nagy János utca (ma Dózsa György út és Benczúr utca) sarkán. Az első elgondolás szerint ide egy harmadik szanatórium került volna, végül azonban egy négyemeletes bérház épült.

⁸ *Fehérgyarmati Hírlap* 1911. máj. 5.

⁹ Szállási Árpád: Ady Endre betegsége. *Orvostört. Közl.* 1965. 36. köt. 149-160. és Szállási Árpád: *Magyar írók orvosai és a magyar orvosírók*. Piliscsaba 1998. 109-117. – Vértes László: Ady Endre 80 évvel ezelőtti haláláról, helyszínéről, a Liget Szanatóriumról. *Orv. Hetil.* 1999. 140. évf. 2921-2923.

¹⁰ Részletes képes ismertetése *Képes Vasárnapi Lapok* 1912. ápr. 7.

¹¹ *Budapesti Székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve*. XI-XIX. köt. Bp. 1909-1931.

A Liget Szanatóriumot Jakab részvénytársasági alapon létesítette. A főreszvényesek között volt ő maga, valamint építész fivére. A többi részvényes elsősorban a szanatórium orvosai közül került ki, de részvényes volt, pl. a gyógyszereket szállító *Bayer Antal* gyógyszerész is.

A további építkezésekhez bankkölcsönöket vett fel, s az első világháborút követő infláció idején az un. amortizációs kölcsönt értéktelen koronával kifizette, s így mindhárom épület tehermentessé vált.

A vállalkozás körét Jakab László hamarosan bővítette. 1920-ban a Liget Szanatórium Rt. bekapcsolódásával létrehozta a Budapest-Svábhegyi Szanatórium Rt-t, amely megvásárolta a régi Vaskovics-féle svábhegyi vízgyógyintézetet. A korábbi épületek folyamatos működtetése mellett 1922-ben megindult az új, nagy szanatórium építése. Erre legalkalmasabb helynek az a korábbi szemétdombnak használt dombocska mutatkozott, ahonnan remek kilátás nyílt déli irányba. A tervezés természetesen ismét Jakab Dezső műve volt, most már *Sós Aladárral* közösen.

Jakab koncepciójának nagystílusú voltát jelzi, hogy részvénytársasága 1922-ben átvette a Svábhegyi Nagyszálló (Eötvös u. 2.) bérletét, így szanatóriumát közvetlenül be tudta kapcsolni az idegenforgalomba.¹²

Alig indult meg az új szanatórium építése, jelentkeztek az első bajok. A főreszvényesek egyike, a *Kohner*-család túl kockázatosnak találta a vállalkozást, ezért felajánlotta a részvényeit Jakabnak és a másik megmaradó főreszvényesnek. Ők meg is vették az értékpapírokat, de ehhez igen előnytelen feltételek mellett (magas kosztkamattal) jelentős devizakölcsönt kellett felvenniök. Jakab ezek után az építkezést saját részében folytatta, a bevételt azonban felemésztette a dollárkölcsön kamata.¹³

1924-ben kritikussá vált a helyzet, a fojtogató adósságok kifizetésére minden tartalékot mozgósítottak, de így is le kellett állni az építkezéssel, a dolláradósság mellett azonban még több más hitel is kifizetetlen maradt. Háromévi meddő próbálkozás után 1927 februárjában a MOKTÁR nagyobb hitelt nyitott, és más pénzüzetek (Magyar-Olasz Bank, Angol-Magyar Bank, Belvárosi Takarékpénztár) is további kölcsönöket adtak az építkezés befejezéséhez. Ehhez egy vállalatba egyesült a három szanatórium (Liget, Park, Svábhegyi). Így sikerült az építkezést hamarosan befejezni.

A Svábhegyi Szanatórium 1927. június 24-én ünnepélyes külsőségek között nyílt meg. *József Ferenc* főherceg, a *Budapest Fürdőváros Egyesület* elnöke mondta az avatóbeszédet, majd az *Idegenforgalmi Szövetség*, a *Balatoni Szövetség*, az *Országos Balneológiai Egyesület*, a *Duna Szövetség*, a *Svábhegyi Egyesület* nevében hangzottak el beszédek. A megjelent előkelőségek között volt *Anna főhercegnasszony*, *Bódy Tivadar* polgármester, *Bálint Rezső* orvosprofesszor.¹⁴

Az ünnepség résztvevői is megcsodálhatták az új létesítmény pazar felszerelését és rendezését. Saját villanytelep, vízmedence, jéggyár jelentette a biztosítékot, hogy közüzemi zavar esetén is folyamatos legyen a működés. Előbb 64 ágy, majd száz szobában 140 ágy állt a betegek rendelkezésére. A 430 m magasan elhelyezkedő szanatórium 40 000 m² terü-

¹² Siklóssy László: *Svábhegy*. Bp. 1929. 140-147.

¹³ Ivor Dénes: Jakab doktor karrierje. *Pesti Futár* 1932. ápr. 21.

¹⁴ *Orv. Hetil.* 1927. 71. évf. 774-775.

letű ősparkban állt. A berendezésben angol pamlag, francia gobelin, belga szőnyeg, meiseni porcelán váltakozott, de a legtöbb a hazai munka volt, ebből is kiemelkedett a házi asztalosműhely által készített faburkolat, bútorzat, ajtók. Nem csoda tehát, hogy Vay grófnő lelkendezve írt róla.

Jakab László ezt a szanatóriumot nem csak kifejezett gyógyintézetnek, hanem klimatikus üdülöhelynek is szánta. A forgalom biztosítása érdekében jó kapcsolatot épített ki az idegenforgalmi szervezetekkel, amit a megnyitón köszöntőt mondók sora is igazol. Jakab ebben az esetben már nem a képes lapok és vidéki újságok hirdetéseit vette igénybe, hanem az idegenforgalmi kiadványokét (*Az Utazás* stb.).

A fényes megnyitás és a látszólagos sikerek mögött azonban egyre növekedtek a gondok. A kamatterhek szinte a teljes bevételt felemésztették. Az anyagi nehézségek megrontották a vezetőség és az alkalmazottak kapcsolatát. 1928-tól a személyzet nagy része állandó felmondásban volt. Jakab egyre kiéleződő ellentétbe került mindhárom szanatórium vezető főorvosával, 1930 végén el is küldte őket. A főorvosok távozása maga után vonta a betegforgalom csökkenését, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1931 végére csődbe került az intézmény.

A tartozások törlesztésére 1930 decemberében eladta az Aréna úti bérpalotát, de ezzel csak elodázta a bukást. 1931 októberében a két érdekelt bank (a Belvárosi Takarékpénztár és az Angol-Magyar Bank) bírósági végrehajtást kért, zárgondnokot neveztek ki. A felszámolás során Jakab Lászlótól is megvették részvényeit, de nem tettek eleget kérésének, hogy alkalmazottként továbbra is vezethesse a szanatóriumot, hanem azzal korábbi főorvosát (akivel szintén ellenséges viszonyban volt), *Győrki Bélát* bízták meg, aki egészen az államosításig megmaradt az intézmény élén.

Jakab Lászlót meghagyták azonban a Svábhegyi Szanatórium Egyesület főorvosának, ami havi 5-600 pengő jövedelmet jelentett, tehát megélhetést biztosított.¹⁵

Jakab László azonban most sem hagyta magát legyúrni. A Szondy u. 102. szám alatt létrehozta a Jakab Szanatóriumot. Ebben ugyan csak 10, majd 14 ágy volt, de jól berendezett belgyógyászati diagnosztikai intézettel igyekezett kifejleszteni. Hirdetéseiben elsősorban szívvizsgáló állomását említette bennlakó és bejáró betegek számára.¹⁶ Elektrokardiográffal akár a beteg lakásán is elvégezték a vizsgálatot, de szív-röntgent és kymographiát is alkalmazott. Másik területe az alapanycsere vizsgálatok végzése volt ugyancsak ambuláns betegeknel is. A bennfekvő évi 100 beteg mellett azonban 1937-ben már 736 járóbeteg is kezeltek.¹⁷

A diagnosztikai-gyógyító munka mellett folytatta korábban megszakított szakirodalmi tevékenységét is. Fiatal korában – akárcsak felesége – számos ismeretterjesztő egészségügyi cikket írt, később azonban kardiológiai és diabetológiai közleményei jelentek meg a *Gyógyászatban*, az *Orvosi Hetilapban*, az *Orvosok Lapjában*, a *Therapiában*.¹⁸ 1933-ban

¹⁵ Forbáth Sándor: Jakab László. *Magy. Orv.* 1932. 146-148.

¹⁶ Az Orvosi Praxis /1935-1938/ majd mindegyik számában.

¹⁷ *Budapest Székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve*. XXVI. köt. Bp. 1938. 252-253. p.

¹⁸ Jellemzésül néhány kiemelt közleményük: Jakab László: Az álmatlanság fizikai terapiája. *Klin. Füz.* 1903. – A fürdők hatása a húgysav-kiválasztására. *Budap. Orv. Újs.* 1907. – A vér viszcositásának változása a physiotherapiás behatásokra. Előadás a XVIII. *Balneológiai Kongresszuson* 1908. – A szív működés ritmuszavarai. *Gyógyászat* 1923. – A asthma cardiale. *Therapia* 1925. – Az angina pectoris. *Gyógyászat* 1926. – Jakab Lászlóné Rácz Hanna: A nő feladatáról az egészség védelmében. *Egészség* 1906. – A tüdővész forrásai a háztartásban. 1909-ben sok vidéki újságban – Az egészséges gyerekszoba, Bp. 1912.

könyvet írt *Elektrokardiográfia gyakorló orvosok számára* címmel, amely 1940-ben második kiadásban is megjelent. 1938 végén az Orvosi Kaszinó az elektrokardiográfiai eljárás és ennek gyakorlati-diagnosztikai értékét ismertető tanfolyamot szervezett. A hat előadásból álló kurzus vezetője Jakab László volt. Utolsó szanatóriumi időszakához kapcsolódik a feleségével írt *Hogyan éljen a cukorbeteg?* című tanácsadó kiadványa a betegek számára. Ennek sikerét jelzi, hogy még abban az évben, 1936-ban második kiadására is sor került. 1934 és 1938 között *Orvosi Praxis* címmel egy „referáló kartoték szaklapot” szerkesztett és adott ki.

Jakab László 1940. nov. 23-án „váratlanul” hunyt el. Az *Orvosi Hetilap* 1941. januári számában Jakab Lászlóné már „kisebb szanatórium vezetésére orvostársat vagy bérlőt keres”.

Jakab László szanatóriuma különböző sorsot értek meg.¹⁹ A Ligetet a felszámolás utáni új tulajdonos bank panzióvá alakította át. A Park Szanatórium 1944-ig működött, bérlője orvostársaság volt, haláláig Révész Vidor volt az igazgató főorvos. Az orvosgárdából legismertebb talán *Schulhof Ödön* volt.²⁰ A háború alatt tönkrement, amint már említettük. A Szabadsághegyi Szanatórium 1941-ig az *Angol-Magyar Bank* tulajdona volt, s egy orvostársaság bérelte Györki Béla vezetésével. 1941-ben a MABI vette meg. 1944-ben rendőrlaktanya, majd német hadikórház lett. A MABI 1946-ben újjáépítette, s tüdőszanatóriummá alakította át. Az államosítás után ez lett a *Szabadsághegyi Állami Tüdőgyógyintézet*. Ennek megszüntetése után 1979-ben költözött helyére a *III. sz. Belgyógyászati Klinika*.

SÁNDOR DÖRNYEI, PhD

H-1012 Budapest I.

Attila út 131

Hungary

SUMMARY

In 1927 one of the most up-to-date and most beautiful sanatoriums of Central Europe was built on the hills of Buda by László Jakab MD (1875–1940), who at that time had already run - since 1909 - a successful health-resort, the rather popular and successful “Liget-Sanatorium”: Following a period of expansion and flourishing, his enterprise bankrupted. (The building itself was renewed after World War II – it served first as a Hospital for Tuberculosis Patients and later as a University Clinic for Internal Medicine.) This article tells the story of an entrepreneur physician, including his former and more successful attempts to run a health-care business, and gives a detailed account of the rise and fall of a private health-resort in prewar Hungary.

¹⁹ Jellemzésül néhány cikk a szanatóriumok sorsáról: A köztisztviselők számára meg akarják venni a Liget és a Park Szanatóriumot. *Az Est* 1931. ápr. 3. – A Svábhegyi Szanatórium sorsa. Meg kell menteni a nagyszerű idegenforgalmi intézményt. *Magyar Pénzügy* 1931. nov. 18. – A Svábhegyi Szanatórium versenyek rendezésére is alkalmas uszodát és strandot épített. *Pénzügyi Kurir* 1934. márc. 1. – Nem veszi meg az OTI a Park- és Liget-Szanatórium épületeit. *Új Magyarország* 1934. dec. 20. – Felmondták a Park Szanatórium bérletét. Valószínűleg megszűnik a gyógyintézet. *Magyar Közgazdaság* 1939. jún. 22. – Megállapodás a Park Szanatórium további bérlete ügyében. *Magyar Közgazdaság* 1939. júl. 13.

²⁰ *Gyógyászat* 1932. 72. évf. 45. sz. boríték III. – *Orv. Hetil.* 1932. 76. évf. 1027.